

סם המות הוא ימות ממנו ובעצמו נתחייב בנפשו. כן הוא בענין העונות של הנפש החוטאת ח"ו כיון שכן קבע הוא ית' ברצונו טבע סידור מצבם ועניניהם של העולמות שמעשי האדם הטובים או רעים ח"ו הם כענין מאכל ומזון להם. אין שייך ותרנות בזה. והוא מוכרח להריק לכלוך הטומאה שהגביר בעונו בהעולמות

פרשת כי תצא – מידת הרחמים עלינו התגלגלי

9. סימן לבנים עמוד 87

לאור זאת, הזכרת מידת הרחמים שוב ושוב בימי התשובה עשויה להכשיל אותנו לכאורה, הרי רחמים מבטאים ויתור, ויתור על הדרישות מעצמנו, ואילו התשובה היא הרי ההפך הגמור! כל ערך התשובה הוא ביקורת של האדם על עצמו והעלאת דרישות תיקון. מי שמוותר לעצמו ומתמלא הרחמים עצמיים לא יכול לחזור בתשובה, הוא לא ישתנה ולא יתקן דבר, אלא יישאר במקום. דווקא בימי הדין של תביעת המאמץ וההתקדמות, ראוי היה להימנע מעיסוק ברחמים ולהבליט את תביעת הדין. המחשבה על הקב"ה כמרחם על הציפור, כוותרן המקבל חולשות, כנפעל מהמציאות, זוהי הטעות הקשה של עשיית מידותיו רחמים.

רחמים עצמיים - רחמים שיליים

10. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ה הלכה ג
ר' פינחס בשם ר' סימון כקורא תיגר על מדותיו של הקדוש ברוך הוא על קן ציפור הגיעו רחמין ועל אותה האיש לא הגיעו רחמין ר' יוסי בשם רבי סימון כנותן קיצבה למדותיו של הקדוש ברוך הוא עד קן ציפור הגיעו רחמין

11. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

אמרו עליו על ר"א בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נופלת כים דינרין בשכרה, נמל כים דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה: כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר: הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו ... אמר: שמים וארץ בקשו עלי רחמים, אמרו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו ... אמר: חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, אמר: כוכבים ומולות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו ... אמר: אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו ונעה בכביה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא.

12. חדושי אגדות למהר"ל מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

ואמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, פ"י כאשר ראה אלעזר בן דורדיא שאין חוזר בתשובה בחיותו, אמר כי באולי יהיה לו קיום מצד אחרים. ... ופ"י הרחמים שיבקשו עליו, כי אף אם נטה אל החטא ונעשה כאלו אינו כלל כי נעשה כמו רוח, היה אומר באולי כאשר הוא מצורף אל זולתו מן הנמצאים נחשב לדבר מה, אף שאינו נחשב מציאות בעצמו. וכן הרבה דברים אינם נחשבים כאשר הם בעצמם, וכאשר הם מצורפים אל זולתם יש להם מציאות מה.

13. נתיבות עולם נתיב התשובה פרק ח

יראה לומר כי שמו שנקרא בו מורה על מהותו, וזה כי מה שנקרא דורדיא שהלשון זה לשון שמרי יין והוא הפסולת מן היין, והרשע נקרא חומץ בן יין, וכאשר הטא בגופו בזנות נקרא שהיה בן דורדיא כי היה כולו פסולת כמו השמרים, רק כי היה מוכן אל התשובה ולפיכך נקרא אלעזר בן דורדיא, אלעזר שהוא הכה שבאדם על התשובה כי הש"י עוזר אל האדם כמו שאמרו (יומא ל"ח, ב) הבא לטהר מסייעין אותו

14. אורות התשובה פרק טז א

אחד מהיסודות של התשובה, במחשבתו של האדם, הוא הכרת האחריות של האדם על מעשיו, שבא מתוך אמונת הבחירה החפשית של האדם. וזהו גם כן תכן הודי המחבר עם מצות התשובה, שמודה האדם שאין שום ענין אחד, שיש להאשימו על החטא ותוצאותיו, כי אם אותו בעצמו. ובוהו הוא מברר לעצמו את חפשי רצונו ועצם יכלתו על סדרי חייו ומעשיו, ומתוך כך הוא מפנה לפניו את הדרך לשוב אל ד', לחדש את חייו בסדר הטוב

הסוד שבמצוות שילוח הקן

1. דברים פרשת כי תצא פרק כב פסוק ו - ז

(ו) כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוזים או ביצים והאם רפצת על האפרוזים או על הביצים לא תקוז האם על הבנים: (ז) שלחו תשלחו את האם ואת הבנים תקוז קף למען ייטב קף והארפת ימים:

2. ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מח

וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים בזה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר ב"ח, כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל רק אחר פעל הכח המדמה הנמצא ברוב בעלי חיים כמו שנמצא באדם ... וזהו הטעם ל"כ בשלוח הקן, כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרוחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכשישלח האם ותלך לה לא תצטער בראות לקיחת הבנים

3. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד ב

משנה. האומר על קן צפור הגיעו רחמין ועל טוב יזכר שמך, מודים מודים - משתקין אותו... גמ'. מאי טעמא? פליגי בה תרי אמוראי במערבא: רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבדא, חד אמר: מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר: מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזירות. (מלכות, והוא לא לרחמים עשה, אלא להטיל על ישראל חקי גזירותיו; להודיע שהם עבדו וזמרי מלכותו וגזרות חוקותיו, אף צדקים שיש לשטן ולנכרים להסיע עליהם, ולומר מה לזכך במלכותו ז.)

4. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ט הלכה ז

מי שאמר בתחנונים מי שריחם על קן ציפור שלא ליקח האם על הבנים או שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ירחם עלינו וכיצא בענין זה משתקין אותו, מפני שמצות אלו גזרת הכתוב הן ואינן רחמים, שאילו היו מפני רחמים לא היה מתיר לנו שחיטה כל עיקר

משמעות מידת הרחמים אצל הבורא

5. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

אמר ר' חנינא: כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן (לעבור על כל פסעם). הוא - יותרו חייו (יופקדו חייו וגופו שמורה אל הכניות לחטוא), שנאמר: הצור תמים פעלו כי כל רכיו משפט

6. ילקוט שמעוני עמוס רמז תקמב

עבודת אלילים ותרנית היא שנאמר נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל, אמר רבה בר בר חנה חזרנו על כל המקרא ולא מצינו (מקום) [איש] ששמו טבאל אלא מהו טבאל שעושה טובה עם עבדיו...

7. תורה תמימה הערות דברים פרק לב הערה לו

וצ"ע להתאים מאמר זה עם הכתוב נושא עון ועובר על פשע, שזה מדת ותרנות, וגם בכלל צריך באור למה חשיב כאן מדת הותרנות למדה קשה והלא אדרבה מצינו שמדה טובה היא כמש"כ לעיל צדק צדק תרדוף ודרשינן צדק משלך ותן לו [חולין קל"ד א'], וצ"ל דהכונה כאן שסומך על זה לכתחלה לעבור על המצות באמרו כי הקדוש ברוך הוא מוותר, וזה באמת מדה מגונה וקשה

8. נפש החיים שער ב פרק ח

כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן הוא יותרון חייו אשר לכאורה נפלאה. וכבר נתבאר קצת למעלה בשער א' פרק י"ב. ולדברינו כאן הענין יותר מבואר בטוב טעם שאינו ע"ד הנקימה ח"ו. אלא שכמו שמטבע האדם שאם יאכל מאכל שבטבעו הוא מקלקל ומזיק לגופו יזיק לו אותו המאכל או גם יחלה ממנו ואם

רחמים מלשון רחם

15. סימן לבנים עמוד 88

המילה 'רחמים' שורשה במושג רָחַם, אבר ההולדה, מקור הצמיחה העתיד וההתחדשות - "המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ובטובו מחדש...". הרחמים מתבטאים בעובדה שהקב"ה מניע את המציאות, דוחף אותה, מוליד אותה מחדש ואינו משאיר אותה כפי שהיא. לעומת מידת הרחמים, מידת הדין מתייחסת למציאות העכשווית כאל מציאות נתונה וסופית: "אין לו לדין אלא מה שעיניו רואות". חשוב לדעת מהי המציאות העכשווית, לתת דין וחשבון. ובמובן זה, אם חטאינו מרובים חלילה, אין לנו על מי להיסמך, "לא על צדקותינו אנחנו נסמכים אלא על רחמיך הרבים אנו בטוחים". את התקוה אנחנו מקבלים מעקרון הרחמים העולמי מאותה תנועת ההתקדמות מתמדת הדוחפת אותנו ממרומים. הקב"ה בוחן את המציאות לא רק על פי מצבה הנוכחי, אלא גם על פי מצבה העתיד, מתוך בטחון בהתקדמותה אל יעדיה. למעשה, כל אדם נבון נוהג כך. **רחמים נכונים מביאים את האדם להאמין ביכולת ההתקדמות וההתחדשות שבו ויוצרים בטחון ביכולת להשתנות.** התשובה הינה היציאה מההשתקעות במקום אחד, מהקיבעון האומר שלא ניתן להשתנות. אם נבטח ונאחז ברחמים בהם הקב"ה מנהיג את עולמו, נצליח לחזור בתשובה ולהתקדם..... העושה את מידותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזרות". החושב שרחמי ה' הנכמרים על הציפור הם מין חולשה ומורכב לב - טועה. הרחמים הם ההפך מוויתור או חולשה, הרחמים הם האמונה היקדת ביכולת ההתקדמות התמידית ושיאית התיקון.

16. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ג עמוד ב

והא אמר רב יהודה אמר רב: שתיים עשרה שעות היו היום, שלש הראשונות הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה, שניות - יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה, עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים,

17. שיעורי דעת חלק א - אמונה והשגחה שיעור יד (הרב יוסף יהודה ליב ב"ר מרדכי בלוק נולד בשנת תר"ך (1860) בליטא. למד בישיבת וולוז'ין ובישיבת המוסר בעיר קלם.)

הרי שבסדר העולם נתקן כסא הרחמים לעכב את הדין כשאי אפשר לעולם להתקיים בו ולא שהקב"ה ותן הוא ... אלא שמעכב הקדוש ברוך הוא את הדין לשעה עד שיתקנו בני אדם את דרכם ולא רק לרבים פועלת מדת הרחמים לעכב את הדין אלא גם ליחיד אפשר לו לעורר את מדת הרחמים לעכב דינו הקשה לשעה כמו שאמרו חז"ל (ברכות ז') "והננותי את אשר אחון - אעפ"י שאינו הגון, ורחמתי את אשר ארחם - אעפ"י שאינו הגון" ופירש רש"י ז"ל "יכמרו רחמי עליו לשעה אעפ"י שאינו כדאי" הרי שאעפ"י שלפי מדת הדין עליו להעניש ח"ו בעונשים מרים וקשים, הקדוש ברוך הוא מתעורר ברחמים עליו לשעה שלא יאבד בחטאו.

ההנהגה המיוחדת בן סורר ומורה

18. דברים פרשת כי תצא פרק כא פסוק יח - כא

(יז) כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵד אֲיֵנּוּ שְׂמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְרוּ אוֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמָע אֲלֵיהֶם: (יט) וְתִפְּשׁוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ וְאֵל שֹׁעַר מִקְדָּמוֹ: (כ) וְאָמְרוּ אֵל זְקֵנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵד אֲיֵנּוּ שְׂמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ זֹכֵל וְסָבָא: (כא) וְרָמְדוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאָזְנֵיהֶם וְיָמָת וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקֶּרְתְּךָ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמָעוּ וְיָרְאוּ: רש"י

בן סורר ומורה אינו חייב, עד שגנוב ויאכל תרטימר צדק ויסקת חלי לוג יין. שנאמר (פסוק כ) זולל וסובל... וכן סורר ומורה נהרג על סם סופו, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון לבו ומבקש לימווד ואינו מוצא, ועומד בצפנת לרכים ומלסטם את הבריות

19. בראשית פרשת וירא פרק כא פסוק יז, יז

(יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנְּעָר וַיִּקְרָא מְלָאָךְ אֱלֹהִים אֶל הַנְּעָר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הַנְּעָר אֶל תִּירָאִי כִּי שָׂמַעְתִּי אֶלְקִים אֶל קוֹל הַנְּעָר בְּאֶשֶׁר הָיָה: ש"ס

רש"י

צאצא הוא סם - לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך צמא אחת מעלה לו צדק. והוא משיבס עכשיו מה הוא, לדיק לו רשע, אמרו לו לדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו צאצא הוא סם.

20. מזרחי (רא"ם) דברים פרשת כי תצא פרק כא פסוק יח

ואף על גב דלגבי ישמעאל (בראשית רבה נג, יד) כשקנטרו עליו מלאכי השרת ואמרו: "רבונו של עולם: מי שעתיד להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר", השיבם: "באשר הוא שם", לפי מעשיו של עכשיו הוא נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות. שאני התם, שעדיין לא התחיל באותה עבירה של צמא לא מינה ולא מקצתיה, אבל הכא כבר התחיל רשותו של עתיד

21. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עב עמוד א

תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מנמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלפסם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב.

22. יחי ראובן דברים עמוד רלה

רבי אייזיק שר זצ"ל אומר תירוץ נוסף: יש שני סוגי משפט: יש משפט שהשופט מכריע בו על פי דין, ויש משפט שהשופט מוצא לנכון להכריעו ברחמים. על פי דין - דנים בן אדם - "באשר הוא שם". לכן כך היתה ההנהגה עם ישמעאל. לעומת זאת בן סורר ומורה הנידון למיתה, זהו פסק של "רחמים"! התורה רוצה להציל אותו, שלא יאבד את כל העולם הבא שלו. את הנצח נצחים. מידת הרחמים היא שמכריעה לדון אותו על שם העתיד, כדי שימות זכאי ולא ימות, חלילה, חיב.

23. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עא עמוד א

רבי יהודה אומר: אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה. מאי טעמא - דאמר קרא: איננו שמע בקלנו מדקול בעינין שוין - מראה וקומה נמי בעינין שוין. כמאן אזלא הא דתניא: בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר.

24. יחי ראובן דברים עמוד רכז

המהות של בן סורר היא לדרוש ולקבל שכר - לטוב ולמוטב. זו הנקודה שאנו לומדים מסוגיה זו של בן סורר - שהתורה מעוניינת שנביט לא רק על עכשיו, אלא על מה שיהיה אחר כך. נדרוש את מה שיהיה, את התוצאות, לא רק את ההווה. ונקבל שכר. כי כאשר נביא בחשבון את ההווה וגם את העתיד שיהיה מכל מעשה שעושים - נצמח ונתעלה מאד.

25. דברים פרשת עקב פרק ח פסוק ה, ה

(ה) וַיְרַעַת עַם לְבָבָךְ כִּי כְּאִשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ הַאֲלֹקִים מִיִּסְרָךְ: אור החיים

(ה) וידעתעם לבבך וגוי. כונת הכתוב הוא שישער האדם עם לבו שאין טבע אדם להוכיח וליסר אלא לבנו כי עליו יקפיד בראותו עשות רע מה שאין כן ירגיש לבו בראות בן חבירו עשות רשע, וזה מטבע המוטבע באנוש להרגיש על בנו בעשותו דבר אשר לא יעשה ויקלנו ויכנו מה שלא יעשה כן למי שאינו מקפיד עליו.

26. שמות רבה (וילנא) פרשת שמות פרשה א סימן א

הה"ד (משלי יג) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר, בנוהג שבעולם אדם שאומר לו חבירו פלוני הכה לבנד יורד עמו עד לחייו, ומה ת"ל חושך שבטו שונא בנו ללמדך שכל המונע בנו מן המרדות סוף בא לתרבות רעה ושונאהו, שכן מצינו בישמעאל שהיו לו געגועים על אברהם אביו ולא רידהו ויצא לתרבות רעה ושנאהו והוציאו מביתו וריקם.... כיוצא בו (שם/בראשית/כה) ויאבה יצחק את עשו, לפיכך יצא לתרבות רעה על אשר לא רידהו.

הוותרנות. ובכלל צריך ביאור מדוע וותרנות היא מידה קשה והרי בכמה מקומות מצינו שמשבחים מידה זו?

8-9 - הסבר אחד מצאנו ב'נפש החיים'. כשחז"ל אומרים שהקב"ה אינו וותרן אין הכוונה לומר שהקב"ה עקשן אלא שמושג הוותרנות כלל לא שייך אצל הקב"ה. ר' חיים מסביר את הדברים במשל כמו שמטבע האדם שאם יאכל מאכל שבטבעו הוא מקלקל ומזיק לגופו, יזיק לו אותו המאכל, או גם יחלה ממנו ואם סם המות הוא ימות ממנו ובעצמו נתחייב בנפשו. כך גם ביחס לעוונות ולמצוות, לכל יש תוצאה טבעית, וכשם שאנו לא מתפלאים שכאשר אדם אוכל רעל הוא ניזוק, וכשם שאנו לא מצפים שאדם שאכל רעל לא יינזק, לא משום שאנו לא וותרנים אלא משום שהוותרנות במקרה הזה לא שייכת, כך גם ביחס לעבודת הבורא, העונש שבא על החוטא הוא תוצאה טבעית של מעשיו ובתוצאה טבעית לא שייך וותרנות. לעומת זאת עבודה זרה, כיון שהכל הבל הבלים, אין שום בעיה לוותר.

ההסבר של נפש החיים חשוב מאד גם בחינוך ילדים. היחס של ההורים לילדיהם לא צריך להיות יחס של הענשה אלא יחס של תוצאה טבעית. בחינוך שמבוסס על הענשה אנו מפסידים בשלושה תחומים: 1. מערכת היחסים לא בריאה – הקשר אינו קשר טבעי אלא קשר של הפסד ורווח. לעומת חינוך שמבוסס על תוצאה טבעית, השיקולים הם לא של רווח או הפסד אלא נכון ולא נכון. לדוגמא כאשר ילד לא מצחצח שיניים בלילה, אם אנו מחנכים בדפוס של הענשה מיד יבואו הרצאות ואיומים: "אם אתה לא תצחצח אתה לא תוכל לקבל מחר מיץ!" פעמים שהילד נכנע ופעמים שלא, אבל האמת שזה כלל לא משנה, משום שאם הגענו למקום של האיומים כבר "הפסדנו את המערכה". אולם כאשר אנו מחנכים בתוצאה טבעית, אם הילד החליט לא לצחצח שיניים, זו זכותו אבל עליו לדעת שלמעשים שלו יש תוצאות ומחר כשהוא יבקש מיץ נוכל לומר לו שמי שלא מצחצח שיניים לא יכול לקבל מיץ משום שהסוכר נשאר הרבה זמן בשיניים והתוצאה תהיה חורים ואנו כהורים רוצים לעזור לו שלא יהיו לו חורים. באופן זה אין מריבות ואין ויכוחים וגם הילד מבין שבסוף "כ רוצים בטובתו". 2. כשמחנכים בהענשה פעמים רבות ניתן לשים לב שאין קשר בין המעשה של הילד לעונש שהוא מקבל, לעומת חינוך לתוצאה טבעית חייב להיות קשר ברור בין המעשה לתוצאה. לדוגמא, ילד לא בא לאכול, האבא אומר לילד: אם לא תבוא לאכול לא תוכל לצאת מהבית". מה הקשר בין אי אכילה לצאת מהבית? וכי ביום כיפור או תשעה באב אנחנו לא יוצאים מהבית?! לעומת זאת כאשר אנו מחנכים לתוצאה טבעית נכבד את ההחלטה של הילד לא להגיע לשולחן, ואם לאחר שעה הוא יבוא ויאמר שהוא רעב נאמר לו שהארוחה כבר הסתיימה והארוחה הבאה היא בשעה שש וחצי בערב ....

3. יציבות בחינוך – כאשר מחנכים בהענשה פעמים נהיה סלחנים יותר ופעמים נהיה סלחנים פחות. לעומת חינוך לתוצאה טבעית שנהיה מאד עקביים. הדברים עלולים להתפרש כעקשנות, אך אין כאן שום עקשנות אלא טבע!! בחינוך, אחד הדברים החשובים הוא עקביות ועמוד שדרה ובדרך זו אנו קונים את המדרגה הזו.

סמיכות הפרשיות מלמדת על הנהגת רחמים

27. תורת המנחה פרשת כי תצא / דרשה עא עמוד 633

ודרוש כל הפרשה בסמיכות שלה, שכל פרשיותיה סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר (ע"פ תהלים קיא ח). והא לך ענין הסמיכות: מפני מה נסמכה פרשת בן סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הלוקח יפת תואר סופו שיהיו לו ב' נשים אחת אהובה ואחת שנואה, וסוף שיצא ממנו בן סורר ומורה, ואם לא יהא נידון כבן סורר ומורה סופו שיהא בו חטא מות ויתלוהו.

28. ילקוט שמעוני תורה פרשת כי תצא רמז תתקכ"ה

למדנו שמצוה גוררת מצוה שנאמר כי יקרא קן צפור שלח תשלח, מה כתיב אחריו כי תבנה בית חדש ועשית מעקה, ותזכה לכרם לא תזרע כרמך, לזרוע שדה לא תחרוש בשור ובחמור, ותזכה לבגדים נאים לא תלבש שעטנז, ותזכה לציצית גדלים תעשה לך, ותזכה לאשה ובנים כי יקח איש אשה חדשה

29. סימן לבנים דברים עמוד 90

חז"ל מלמדים אותנו עקרון יסודי – המצוות גוררות זו את זו, בהיותן חלק ממהלך הרחמים האלקיים, המתבטאים בתנועה ובהתקדמות מתמידות

סיכום

1-4 – פרשת כי תצא עמוסה במצוות. אחת המצוות היא מצוות שילוח הקן – "כי יקרא קן ציפור לפניך ... שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך". בפשטות ציווי זה בא למנוע צער בעלי חיים וכמו שמסביר הרמב"ם במורה " כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרוחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכששילח האם ותלך לה לא תצטער בראות לקיחת הבנים". אומנם מהגמרא בברכות משמע אחרת - "האומר על קן ציפור יגיעו רחמיו ... משתיקין אותו". נחלקו ר' יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבדא בטעם הדבר, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות. מסביר רש"י שהקב"ה נתן לישראל מצוות לא לרחמים אלא להטיל על ישראל חוקי גזרותיו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצוותיו וגזרות חוקותיו. לא רק שמהגמרא לא משמע כדברי הרמב"ם במורה, אלא גם מהרמב"ם ב'יד החזקה' לא משמע כדברי הרמב"ם במורה וז"ל: מי שאמר בתחנונים מי שריחם על קן ציפור שלא ליקח האם על הבנים ... וכיוצא בענין זה משתקין אותו, מפני שמצות אלו גזרת הכתוב הן ואינן רחמים, שאילו היו מפני רחמים לא היה מתיר לנו שחיטה כל עיקר. עלינו לברר האם המושג רחמים שמופיע ברמב"ם במורה הוא בעל אותה משמעות כמו ביד החזקה.

משמעות מידת הרחמים אצל הבורא

5-7 - בהבנה פשוטה מידת הרחמים היא וותרנות. וכביכול באים חז"ל ואומרים שלא נבין ממצוות שילוח הקן שהקב"ה וותרן וכמאמר ר' חנינא שכל האומר הקב"ה וותרן יותרו חיינו לעומת עבודה זרה עליה נאמר במדרש: "עבודה זרה ותרנית היא". ולכאורה יש לתמוה, מה כל כך רע במידת הוותרנות? וכפי שמקשה בעל ה'תורה תמימה' מהנאמר "נושא עוון ועובר על פשע" שמשמע משם שהקב"ה מתנהג עם בריותיו במידת

דורדיא, דורדיא אלו שמרים, שמרים זו הפסולת ששוקעת למטה. יש אנשים שהם מרגישים פסולת, שאין שום סיכוי להתרומם, אך היה לו גם את השם אלעזר בבחינת "אלי עזר", אם אדם מאמין בבורא, אם אדם מאמין שהוא מחובר לבורא, לא משנה באיזה מצב רוחני הוא יהיה, יש לו תקווה, שערי תשובה פתוחים בפניו!!!

הרב באורות התשובה אומר שאחד מיסודות התשובה היא הכרת האחריות של האדם על מעשיו "שמודה האדם שאין שום ענין אחד, שיש להאשימו על החטא ותוצאותיו, כי אם אותו עצמו". אדם שמחפש שירחמו עליו, מחפש תירוצים למצב בו הוא נמצא. בא הרב ואומר על תתמסכן, אל תאשים אף אחד במצב אליו הגעת מלבד את עצמך, האשמות לעולם לא יעזרו לך, רק יתקעו אותך. אלו רחמים פסולים, רחמים שמשאירים את האדם במקום. אלו רחמים של וותרנות, אדם שמוותר לעצמו הוא אדם שלא לוקח אחריות על המעשים שלו וכל האומר הקב"ה וותרן יותרו חייו. כשאנו אומרים "מידת הרחמים עלינו התגלגל", אנו לא מבקשים שיוותרו לנו אלא שיאמינו בנו!!!

רחמים מלשון רָחַם

15 – הרב קשתיאל מברא ביאור נפלא על מידת הרחמים. המילה רחמים שורשה במושג רָחַם, אבר ההולדה, מקור הצמיחה העתיד וההתחדשות. כשאנו מכנים את ה' א-ל רחום וחנון, אנו בעצם אומרים שהקב"ה מניע את המציאות, משכלל את המציאות, מקדם את המציאות. מידת הדין בוחנת את המציאות כפי שהיא עכשיו – "אין לדין אלא מה שענינו רואת", לעומתה מידת הרחמים מתבוננת על כל המכלול גם על ההווה וגם על העתיד. לכן אם חלילה עוונותינו מרובים אין לנו להיסמך "לא על צדקותינו אנחנו נסמכים אלא על רחמיך הרבים אנו בטוחים". את התקווה אנו מקבלים מעקרון הרחמים העולמי, מאותה תנועת ההתקדמות המתמדת הדוחפת אותנו ממרומים. הקב"ה בוחן את המציאות לא רק על פי מצבה הנוכחי, אלא גם על פי מצבה העתיד, מתוך בטחון בהתקדמותה אל יעדיה. רחמים נכונים מביאים את האדם להאמין ביכולת ההתקדמות וההתחדשות שבו ויוצרים בטחון ביכולת להשתנות. **התשובה הינה היציאה מההשתקעות במקום אחד, מהקיבעון האומר שלא ניתן להשתנות. אם נבטח ונאחז ברחמים בהם הקב"ה מנהיג את עולמו, נצליח לחזור בתשובה ולהתקדם.....** העושה את מידותיו של הקב"ה רחמים ואין אלא גזרות. החושב שרחמי ה' הנכמרים על הציפור הם מין חולשה ומורך לב - טועה. הרחמים הם ההפך מוויתור או חולשה, הרחמים הם האמונה היוקדת ביכולת ההתקדמות התמידית ושאיפת התיקון.

16-17 – בגמרא עבודה זרה מספר לנו רב את הסדר יום של הקב"ה. בשלוש שעות הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, בשלוש שעות השניות יושב ודן את כל העולם כולו וכיון שרואה שנתחייב העולם כליה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. לכאורה כאן הרחמים הם במובן של וותרנות והרי כבר ראינו שכל האומר הקב"ה וותרן וייתרו חייו? אלא שמבאר בעל ה'שיעורי דעת' שאין כאן וותרנות אלא עיכוב הדין כדי לאפשר לתקן. כאשר ריבונו של עולם רואה פוטנציאל לתיקון, הוא מעכב את הדין ומנהיג את העולם במידת הרחמים, לא משום שהוא מוותר על מה שהיה, אלא משום שהוא מאמין במה שיהיה!! וכן הדברים נכונים גבי הפרט.

נחזור לענינו, הקב"ה אינו וותרן לא משום שהוא עקשן אלא משום שהוא מנהיג את העולם בדרך טבעית וכשם שברור לנו תוצאות המעשה בעולם הגשמי ואין כל קשר לוותרנות, כך בדיוק הם הדברים בעולם הרוח. אך עדין יש להקשות, הרי בימי הרחמים והסליחות אנו מזכירים פעמים רבות בנוסח התפילה את מידת הרחמים. רחמים באופן פשוט מתפרשים כוותרנות מצד הקב"ה. לעומת מידת התשובה שהיא תובעת מהאדם לא לוותר לעצמו אלא להיות כל הזמן בהתקדמות. אלא שאנו צריכים לחלק בין וותרנות לבין רחמים. בשיעור זה (המבוסס על שיעורו של הרב קשתיאל) נלמד סוד גדול במידת הרחמים.

רחמים עצמיים - רחמים שליליים

10 – בירושלמי מצאנו ביאור אחר על דברי המשנה "האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך ... משתיקין אותו". ר' פנחס מסביר שהבעייתיות בכך שקורא תיגר על מידותיו של הקב"ה, שכביכול האומר זאת מתכוון לומר שרחמי של ה' הם רק על הציפור ולא עליו. ור' יוסי מסביר שהאומר כן, כביכול נותן קצבה למידותיו של הקב"ה שרחמי מגיעים עד הקן ציפור אבל לא יותר מזה. על פי שני הסברים אלו מתבאר שהאומר כן מדבר מתוך תחושת קיפוח, יש לו טענה על הבורא למה הקב"ה מוותר לאחרים ורק לו הוא אינו מוותר. כשאנו מסבירים את המילה רחמים בצורה כזו באמת לא ניתן ליישב את הסתירה איך מצד אחד האומר על הקב"ה וותרן יותרו חייו ומאידך בתפילות הימים הנוראים אנו חוזרים ומבקשים שהקב"ה ירחם עליו. לפני שנסביר את מידת הרחמים באופן הרצוי, נתעכב מעט על המושג רחמים עצמיים שבדור שלנו זו מכת מדינה.

11-14 – בגמרא ע"ז מובא הסיפור הידוע אל אלעזר בן דורדיא שטרח רבות כדי להגיע לפרוצה בכרכי הים. בזמן המעשה הפרוצה הפיחה ואמרה לאלעזר את הדברים הבאים: "כשם שהפחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו. הדברים הכו את אלעזר בהלם והתעוררו בו הרהורי תשובה, פנה אלעזר בן דורדיא להרים ולגבהות, לשמים ולארץ, לחמה ולבנה וביקש שיבקשו עליו רחמים, אך אף אחד לא הסכים לבקש עליו רחמים. הגיע אלעזר בן דורדיא למסקנה שאין הדבר תלוי אלא בו, שם ראשו בין ברכיו וגעה בבכייה עד שיצאה נשמתו. יצאה בת קול ואמרה "רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא.

לכאורה מדוע השמים והארץ, ההרים והגבהות, החמה והלבנה לא ביקשו עליו רחמים? אולי משום שיש רחמים שליליים, רחמים שתוקעים את האדם. יש אנשים שמסתובבים בעולם וכל הזמן מבכים על מר גורלם וכמה שהם מסכנים, אחת הטעויות הגדולות זה לרחם על אותם אנשים, אם הם לא עוזרים לעצמם, עזרה מצד החברה רק תגרום לנזק יותר גדול, פעמים רבות אדם מחפש את העזרה מבחוץ כי זה נוח ורק כאשר הוא מבין שלא יעזרו לו מבחוץ הוא מגיע למסקנה שאין הדבר תלוי אלא בו!! ההפחה היא רוח ומבאר המהר"ל שבכוונה הביאו את הדוגמא לרוח כדי לבטא את התחושה הקשה של רבי אלעזר, רוח אין לה שום אחיזה במציאות ובגלל זה היא נעלמת מהר, רבי אלעזר הרגיש שהוא כמו רוח, הוא כל כך הרגיש מנותק, הוא כל כך לא הכיר בערך עצמו ומשום כך הוא רץ לבקש עזרה מבחוץ, רק בזכות זה שהוא לא נענה, מהר מאד הוא הבין שיש דבר אחד בו הוא יכול לאחוז ב"נשמה טהורה שנתת בי". המהר"ל עומד על שמו של ר' אלעזר בן

היה רואה שיש סיכוי לשינוי ודאי שלא היה מצווה להמיתו, אך מאחר והקב"ה הפעיל את מידת הרחמים וראה את סופו המר, לכן מידת הרחמים בסיטואציה הזו היא דווקא להמיתו!! אך האם יש יהודי שאין לו תקווה? בגמרא סנהדרין מובא שעל אף שדין בן סורר ומורה מוזכר בתורה, למעשה הוא לא היה ולא נברא!! אם כן למה נכתב? משום דרוש וקבל שכר! ומבאר ה'יחי ראובן' שבדין זה באה התורה ללמד אותנו ולחנך אותנו לא להביט רק על העכשיו אלא על מה שיהיה אחר כך. ובמילים אחרות באה התורה ומלמדת אותנו לרכוש את מידת הרחמים, משום שרק כאשר אנו פועלים במידת הרחמים אנו רואים את המכלול ובכך מקדמים את המציאות למקום הרבה הרבה יותר טוב!! כשאנו מתחנכים לפעול במידת הרחמים המשמעות היא שכבר בהווה אנו חושבים על העתיד, כל רגע אנו חושבים על ההתקדמות ועל שיפור המעשים שלנו.

25-26 – מקור נוסף לכך שפעמים מידת הרחמים באה לידי ביטוי בייסורים רואים אנו בפרשת עקב – "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך". מבאר האו"ח הקדוש שבדרך הטבע אנו רואים שאדם מייסר דוקא את בנו ולא את בן חברו, מדוע? לא משום שהוא נהנה להתעלל בו אלא משום שמבנו יותר איכפת לו. כאשר רואים שהבן של השכן הולך בדרכים עקלקלות זה לא נעים, אבל מצליחים לישון בלילה, לעומת זאת כאשר ל"ע אדם רואה קלקולים בתוך ביתו הקושי הרבה יותר גדול, הסיבה היא שאיכפת לנו וחשוב לנו מהילדים שלנו יותר מאשר הילדים של השכן. כיצד האכפתיות הזו באה לידי ביטוי? בייסורים. ולמה מייסרים? משום שהעתידי של הבנים חשוב לנו!!

במדרש רואים ביקורת גדולה על גדולי האומה אברהם ויצחק שהתנהגו עם בניהם ברחמים לא ממקום של ראיית העתיד אלא ממקום של וותרנות והתוצאה היתה קשה, שני בנים אלו יצאו לתרבות רעה.

סמיכות הפרשיות מלמדת על הנהגת רחמים

27-29 – בפרשתנו אנו רואים איך מצווה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה. מפני מה נסמכה פרשת בן סורר ומורה לפרשת יפת תואר? לומר לך שכל הלוקח יפת תואר סופו שיהיה לו ב' נשים אחת אהובה ואחת שנואה, וסוף שיצא ממנו בן סורר ומורה ואם לא יהא נידון כבן סורר ומורה סופו שיהיה בו חטא מות ויתלוהו על עץ ומשום כך הפסוק "וכי יהיה באיש משפט מות והומת ותלית אותו על עץ" נסמך לפרשת בן סורר ומורה. וכן מצינו במצוות שאם אתה מקיים מצוות שילוח הקן תזכה לבנות בית חדש ותתחייב במצוות מעקה ומשם תתקדם לכרם ותצטרך לקיים "לא תזרע כרמך כלאיים" ומשם תתקדם ויהיה לך שדה ויתקיים בך "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו" וכו' ומבאר הרב קשתיאל שחז"ל מלמדים אותנו עקרון יסודי - המצוות גוררות זו את זו, בהיותן חלק ממהלך הרחמים האלקיים, המתבטאים בתנועה ובהתקדמות מתמידות.

בימים אלו, כשאנו אומרים "מידת הרחמים עלינו התגלגלי" אין אנו מבקשים שהקב"ה יוותר לנו על מה שהיה אלא שיאמין בנו במה שיהיה. המשמעות המעשית לגבינו היא משמעות עצומה, עיקר העבודה בימים אלו לא צריכה להיות בחרטה אלא בבניית העתיד. כשהקב"ה רואה שאנו רוצים להיות יהודים טובים יותר הן במצוות שבין אדם למקום והן במצוות שבין אדם לחברו הוא מפעיל את מידת הרחמים וכביכול מתעלם מהעוונות, ואם האדם מגיע למדרגה של תשובה מאהבה העוונות שלו נהפכים לזכויות. זה ממש פלאי פלאים!!! יש כאן הבנה חדשה על כל מושג הרחמים והבנה זו צריך שיהיה לה ביטוי מעשי בשטח. אי אפשר לתת לימים האלו לעבור ככה סתם בלי לחשוב איך נהיה יהודים טובים יותר. זו כל המגמה של הימים האלו ואסור לפספס אותה!!!

ההנהגה המיוחדת בבן סורר ומורה

18-24 - בפרשתנו מופיע דין בן סורר ומורה - "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ... ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת ...". מה חטאו של בן סורר ומורה? אוכל תרטימר בשר וחצי לוג יין (180 גרם בשר ובערך 175 סמ"ק יין). האם על הדבר הזה סוקלים ילד שכל החיים לפניו?! אלא אומרים חז"ל שהגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. התורה רואה בהתנהגות הזו שורש פורה ראש ולענה, נכון שאם נבחן את עצם המעשה כמו שהוא עכשיו נוכל לומר שזה לא כל כך נורא, אבל באה התורה ואומרת לנו שההתנהגות הזו היא סימפטום לריקבון גדול הרבה יותר. נחזור לספר בראשית. לאחר שאברהם מגרש את הגר וישמעאל בנו, ישמעאל נוטה למות. מלאך מתגלה להגר ואומר: "מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלקים אל קול הנער **באשר הוא שם**". ומבאר רש"י שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים ריבונו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר? והקב"ה משיבם: עכשיו מה הוא, צדיק או רשע? אמרו לו צדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם. שואל המזרחי מדוע בן סורר ומורה נידון על שם סופו ואילו אצל ישמעאל, על אף שראו שסופו יהיה רע מאד, לא הסכים הקב"ה לדון על שם סופו אלא "באשר הוא שם"? המזרחי עונה מה שעונה אך יש תשובה שמתלבשת על המהלך שלנו כמו כפפה ליד. לפני שנאמר את התשובה נתבונן בגמרא סנהדרין - "רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. **אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב**. אתם רואים מה כתוב כאן???? ימות זכאי ואל ימות חייב. כל דין סורר ומורה בא מתוך גילוי רחמים עצומים!! אומר רבי אייזק שר: יש שני סוגי משפט: יש משפט שהשופט מכריע בו על פי דין, ויש משפט שהשופט מוצא לנכון להכריעו ברחמים. על פי דין – דנים בן אדם - "באשר הוא שם". לכן כך היתה ההנהגה עם ישמעאל. לעומת זאת בן סורר ומורה הנידון למיתה, זהו פסק של "רחמים"! התורה רוצה להציל אותו, שלא יאבד את כל העולם הבא שלו. את הנצח נצחים. מידת הרחמים היא שמכריעה לדון אותו על שם העתיד, כדי שימות זכאי ולא ימות, חלילה, חייב. הכל מתהפך, אם עד עכשיו חשבנו שהקב"ה מפרגן לישמעאל עכשיו אנחנו מבינים שהקב"ה מפרגן דווקא לבן סורר ומורה!! אילו הקב"ה

אולי אפשר לתרץ את הסתירה בדברי הרמב"ם באופן הבא. באמת מצוות שילוח הקן יש בה גילוי רחמים של הבורא וכאשר אדם מתבונן במצווה וכך הוא נעשה אדם טוב יותר, אדם שאיכפת לו מצער הבריות הרי שהדבר מבורך. אולם האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך משתיקין אותו, מפני שהוא הבין מסר לא נכון במצווה. האמירה שלו באה להתריס ולשאול למה הרחמים הם דווקא על הציפור ולא עלי, הוא מתמסכן, הוא מבקש שיוותרו לו על מה שעשה לא כדי שיוכל לבנות עתיד חדש אלא כדי שקופת השרצים שלו תתרוקן והוא יוכל למלא אותה מחדש....

חברים יקרים!

למושג "רחמים" יש משמעות שלילית ומשמעות חיובית. כאשר הרחמים באים ממקום של ויתור, הרי שיש כאן חוסר יציבות המעידה על חולשה גדולה ופגם במהות - "עבודת אלילים ותרנית היא", "האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך משתיקין אותו". אך יש רחמים שמשמעותם אמון בכוחות של האדם ומתוך האמון כביכול מתעלמים ממה שאנו רואים עכשיו לא משום שאנו מוותרים אלא משום שאנו רוצים להצמיח דבר גדול יותר. כשאנו מתפללים שה' יתנהג איתנו במידת הרחמים אנו לא מבקשים שה' יוותר על מה שיהיה אלא שה' יאמין במה שנהיה. בקשה זו תובעת מאתנו לשפר את המעשים שלנו - "שפרו מעשיכם וברית לא תופר", תובעת מאתנו לרצות להיות במקום אחר, תובעת מאתנו להתקדם בכל רבדי החיים. אם אנו מגיעים לראש השנה מתוך תחושה שאנו באים לעבור את הימים הנוראיים ומיד לאחר מכן לחזור למקום בו היינו, הרי שפספסנו את כל תכלית הימים הנוראיים. בעז"ה שנזכה לשאוף להתקדם להיות יהודים טובים יותר ומתוך כך נזכה שהקב"ה יתנהג איתנו במידת הרחמים.

